

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ПОЛИТИЧЕСКОТО ПРИСЪСТВИЕ НА ВЪЗОБНОВЕНОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО В ДНЕШНА МОЛДОВА (XII – XIV В.)

Тервел Попов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. В настоящата работа са представени редица писмени извори (западни трактати, писма, исторически творби, арабски и персийски съчинения, географски и мореплавателни карти), свидетелстващи за политическото присъствие на възобновеното Българско царство в част от Днестърско-Карпатския регион. Показано е как населението в този регион през различни периоди е под властта или в сферата на влияние на Унгарското кралство, татарската Златна орда, Българското царство. Част от откритите накити при Войнещ, Оцелен и Котнар имат южнодунавски произход и заедно с монетните находки също са важно свидетелство за връзките на земите в дн. Молдова с българските земи на юг от Дунав.

Ключови думи: българска държава; Молдова; Унгарско кралство; Златна орда; кумани; алани

Проблемът с българското политическо присъствие в земите на дн. Молдова през XII – XIV в. е един от най-сложните и трудните за решаване в българската историческа наука. Това се дължи на малкото извори. Петър Коледаров изобразява на своите карти обширни владения на възобновеното Българско царство в Днестърско-Карпатския регион, но всъщност много трудно може да се каже каква територия е обхващала българската власт на север от дунавската делта през този период, и най-вече в какво се е изразявала тази власт, защото нямаме данни за българска администрация, данъчна система и т. н. в тамошните земи.

Българската държавна традиция на север от дунавската делта има дълбоки корени. Още при основаването си българската държава на Долен Дунав притежава владения в дн. Бесарабия и част от дн. Молдова. За защита от хазарски и аварски нападения на тази територия българите се осланят на Южния Бесарабски вал, Северния Бесарабски вал и Галацкия вал. За отбрана от хазарите е построено през VIII – IX в. дървено-земленото укрепление при дн. с. Калфа в Молдавия¹). В Днестърско-Карпатския регион през VIII – XI в. са разположени

над 100 раннобългарски селища, пометени в края на X и началото на XI в. при походите на руския княз Светослав (945 – 972) срещу България през 968 и 969 г. и от печенежките нашествия²⁾. Елементи от материалната култура на ранносредновековното Българско царство, известна още като „култура Дриду“ и „балкано-дунавска култура“, се съхраняват на север от дунавската делта и през XI – XII в. заедно с източнославянската и номадската³⁾. Според някои румънски автори т.нар. „култура Ръдукънен“ от втората половина на XI и XII в. е генетично свързана с културата „Дриду“, с която има немалко сходства в съдове, сечива, пещи, типове жилища, погребални ритуали. Тя е представена в редица селища от територията между Източните Карпати и Днестър – Ханска, Петруха, Ръдукънен, Хлинчя, Бръдичещ, Дънещ, Молец и др. (Spinei, 1986: 63 – 65). Става въпрос за запазило се старо българско население, влязло в контакти, съжителство и етническа симбиоза с придошлите номади.

Трябва да се подчертае, че в изворите има сведения за българското политическо присъствие в дн. Молдова през XII – XIV в. В трактата „Описание на земите“, съставен между 1255 и 1261 г., чийто анонимен автор е сравнително добре запознат с европейските страни, се посочва, че България е „съседна откъм северната страна с Русция [Русия]“ (Gyuzelev, 2012: 260). Това сведение отразява съседството на Българското царство с руското Галицко-Волинско княжество. Същият автор точно отбелязва, че България е съседна и на Унгарското кралство (Gyuzelev, 2012: 260). Що се отнася до южните граници на Галицкото (от 1199 г. Галицко-Волинското) княжество, властта му едва ли се е простирала над Днестърско-Карпатския регион до Дунав и до устието на р. Днестър с гр. Белград-Маврокастро (дн. Белгород Днестровский в Украйна) (Pashuto, 1950: 168 – 169). Напротив, след като през 70-те години на XIII в. днестърският град попада под господството на могъщия татарски темник Ногай, в началото на следващото столетие българската власт в града е частично възстановена (под върховенството на Златната орда), а редица извори показват тамошното българско политическо и етническо присъствие през първите десетилетия на XIV в.⁴⁾ Н. Дашкевич смята, че земите на дн. Молдова и Бесарабия са се намирали под някаква зависимост от Галицко-Волинското княжество, но неговата южна граница е минавала по горното течение на р. Прут, а Коломия (дн. гр. Коломия в Иваново-Франковска обл., Украйна), Онут (при дн. с. Онут в Черновицка обл., Украйна) и Бакота (при дн. с. Бакота в Хмельницка обл., Украйна) са най-южните му градове, отбелязани в летописите (Dashkevich, 1873: 72 – 73). Все пак е твърде съмнително дали Българското царство е имало пряка граница с Галицко-Волинското княжество. По-скоро между двете държави се е простирала буферна територия, обитавана от кумани, бродници, алани (яси), берендеи и други степни племена и общности. Някои от тях са били под руско влияние или върховенство, а други – под българско.

Друго сведение за възможното българско политическо присъствие в част от дн. Молдова се съдържа в писмото на унгарския крал Бела IV (1235 – 1270) до папа Инокентий IV (1243 – 1254) от 1250 или 1254 г. Кралят подчертава, че „областите, граничещи откъм изток“ с Унгария, са „Русия, Кумания, бродниците, България“ (Ruscia, Cumania, Brodnici, Bulgaria)⁵. България е отбелязана след бродниците, които обитават района на изток от р. Серет (Paraska, 1981: 11). Според Н. Мохов това сведение показва, че земята на бродниците граничи с българите, куманите и русите (Мохов, 1978: 51). Това мнение е основателно. Папа Григорий IX пише на естергомския епископ на 31 юли 1227 г., че земята на бродниците е съседна на Кумания (Cumania et Brodnic, terra illa vicina)⁶. Тук римският първосвещеник визира Кумания в Днестърско-Карпатския регион, където се създава католическата Куманска епископия. На север бродниците в този регион граничат с руските земи. Логично е, че и България, спомената в писмото на Бела IV заедно с Русия, Кумания и бродниците, е разположена в съседство с войнствената бродническа общност. Вероятно българските владения граничат с бродниците на север от дунавската делта, на територията на дн. Молдова.

Арабските египетски историци Рукн-ад-дин-Байбарс (1245 – 1332) и Ан-Нувайри (1279 – 1333) наричат дн. Молдова „земя на власите“, както назовават Българското царство. Те отбелязват, че по време на междусобиците в Златната орда в края на XIII в. татарските пълководци Тунгуз и Таз извършват грабителски поход в „земята на власите и русите“ (Tizengauzen, 1884: 116, 160; Lazarov, Tyutyundzhiev & Pavlov, 1993: 63). Едновременно нападение над „влашките“ и руските земи показва, че засегната от него е територията на дн. Молдова, съседна с Галицко-Волинското княжество. Ибн Халдун (1332 – 1406) дава по-различни данни. Той пише, че Чака – синът на Ногай, „се отправил на поход в страната на аланите и русите“ (Tizengauzen, 1884: 383). Това сведение също показва, че при татарското нападение са плячкосани земите на дн. Молдова, където се е намирала „земята на ясите [аланите]“, въпреки че за похода по-достоверни са данните на Рукн-ад-дин-Байбарс и Ан-Нувайри. Вероятно поради този набег са укрити в самия край на XIII в. съкровищата от с. Войнещ и с. Оцелен, в които има много накити с южнодунавски произход. После египетските автори посочват, че Чака намира убежище в „земята на власите“ и се укрива в Търново при нейния „цар и владетел“ (Tizengauzen, 1884: 117, 161, 384). (българския цар Теодор Светослав Тертер, 1300 – 1322). Показателно е, че Българското царство и територията на дн. Молдова са назовани „земя на власите“. Явно, египетските историци схващат тези земи като единно политическо и етническо пространство. Арабските и персийските автори от XIII – XIV в. често наричат дунавските българи именно „власи“. Типичен пример в това отношение представлява Исмаил Абу‘л-Фида (1273 – 1331), който пише в своето географско съчинение „Преглед на страните“, че жителите на Търновското

царство са „ал-Уалак“ (т.е. „власи“), но добавя, че се наричат също „ал-Боргал“ (видоизменено от „ал-Болгар“, т.е. „българи“) (Gyuzelev, 2012: 324). А египетският автор Ибн Тагри-Бирди назовава българския цар Иван Асен II (1218 – 1241) „влашкия владетел Унус хан“ (Tizengauzen, 1884: 542).

Все пак за сведението за „земята на власите“ в Днестърско-Карпатския регион има различни интерпретации. П. Параска смята, че „земята на власите“ е Търновска България, а „земята на русите“ са пределите между Източните Карпати и Днестър, обитавани от източни славяни (Paraska, 1981: 63). Някои български медиевисти също приемат, че „земята на власите“, в която Тунгуз и Таз вършат грабителски поход, трябва да се интерпретира като „земя на българите“ (Lazarov, Tyutyundzhiev & Pavlov, 1993: 63; Krastev, 2011: 106). Според други изследователи с названието „земя на власите и русите“ се обозначава не две, а една страна – политическа формация в района на Източните Карпати, населена със славяни и латиноезични обитатели, граничеща с Галицко-Волинското княжество. Като аргумент те извеждат и названието „Росовлахия“, с което е наричана Молдова в някои извори⁷⁾. В това твърдение има логика, но все пак не трябва да се отхвърля хипотезата, че с названието „земя на власите“ се обозначава българско присъствие в Днестърско-Карпатския регион. Тази хипотеза трябва да се разглежда в контекста на всички сведения от XIII – XIV в. за българската власт и етническо присъствие в тези предели. Също така е факт, че арабските автори, които пишат за „земята на власите и русите“, назовават „власи“ българите от Търновското царство. Освен това до средата на XIV в. сведенията за влашко романоезично население в Източното Прикарпатие са изключително оскъдни⁸⁾. Против възможността да има утвърдено название за определена територия като „земя на власите и русите“, говори фактът, че Ибн Халдун заменя това название със „страна на аланите и русите“. Ако съдим по укритите накити от Войнещ и Оцелен, Яшката земя и други райони на дн. Молдова вероятно са засегнати от грабителския поход на Тунгуз и Таз. Връзките на „страната на ясите“ в Днестърско-Карпатския регион с България са несъмнени и ще бъдат разгледани в настоящата работа.

Когато могъщият татарски темник Ногай подчинява в началото на 70-те години на XIII в. Днестърско-Карпатския регион и дунавската делта, това завоевание е отразено от персийския учен Рашид-ад-Дин (1247 – 1318) с отбелязването на „Валах“ (Влахия) сред владенията от него страни: „...той [Ногай] излязъл с войските си от областите Урус [Русия], Валах и Кехреб (?), които завоювал сам и направил свой юрт [дом, стан] и местопребиваване“⁹⁾. В „земята на ясите“, разположена в Днестърско-Карпатския регион, Ногай поставя за наместник сина си Чака (Tizengauzen, 1884: 116, 117, 160).

Рашид-ад-Дин назовава „улак“ и „улакут“ както романоезичното влашко население на север от Дунав, така и българите от Търновското царство. В случая под „Валах“, завоювана от Ногай, персийският учен най-вероятно

отразява подчиняването от татарския степен властник на българските владения северно от дунавските устия и в региона на делтата. Под властта на Ногай попадат българските крепости Вичина, Облучица, Килия и др. В гр. Облучица, наречен също Исакча, за който се смята, че е дунавска резиденция на могъщия татарски властел, се секат монети с тамгата на Ногай върху аверса.

Други арабски автори от XIII – XIV в. обаче продължават да наричат дунавските българи „Bulgari“ и „Burdjani“. Същият Абу‘л-Фида пише, че „Акджакерман“ (Белград-Маврокастро) е неголям град в „страната на българите и тюрките [татарите]“ (Gyuzelev, 2012: 324). Според някои изследователи арабският учен визира волжките българи, тъй като той нарича дунавските българи „власи“ (Kuzev, 1987: 102). Но у Абу‘л-Фида има различни названия, които обозначават българите от Търновското царство. В своята „Карта на света“ арабският учен използва две имена за дунавските българи. На земята със столица Търново е изписано „Болгар“, а източно от унгарците – „Бурджан“, традиционно име, с което арабите назовават дунавските българи¹⁰. Исмаил Абу‘л-Фида смесва също така дунавските и волжките българи (Krastev, 2015: 44). В раздела, озаглавен „За народите, които са приели християнска религия“, той пише, че при българите (Bulgari) християнството първоначално взема връх, но впоследствие една част от тях приемат ислямски имена. После посочва, че сред бурджаните (Burdjani) „се разпространява [вярата в] разделянето [на Бога] на три, а страната им се е разпростряла на север“ (Zaimova, 2000: 97; Krastev, 2015: 44). При тези различни данни, които дава арабският учен, изобщо не е сигурно, че българите по Днестър произхождат от Волжка България. Може да се касае за старо българско население. Трябва да се подчертае, че най-вероятно сведението на Абу‘л-Фида не визира българското политическо присъствие в района на днестърския Белград, а само етническото, защото той отбелязва, че и Херсон („Сару-Керман“) е разположен в „страната на българите и тюрките“ (Gyuzelev, 2012: 324), а този град никога не е влизал в пределите на Българското царство на Долен Дунав. Но има и други арабски автори, които пишат, че районът на Белград-Маврокастро е „българска земя“. Египетският историк и дворцов сановник Ал-Омари (1301 – 1349) през 1338 г. записва сведението на арабския търговец Ал-Кербелан, който при своето пътуване до Златната орда „достигнал до Акча-Керман [Белград-Маврокастро] и Българската страна“ (Tizengauzen, 1884: 235). Интересни данни дава Ал-Калкашанди (1355 – 1418). Той пише, че „Акча-Керман“ е град, разположен между „държавата на сърбите и българите“ и страната на „тюрките [татарите]“. Ал-Калкашанди като други арабски автори смесва дунавските и волжките българи. Отбелязва, че „страната на българите и сърбите“ в древността била „страна на исляма“ и „средище на вярата“, а по негово време е християнска. Също така пише отделно за „страната Улак [Влахия]“ със столица „Тирнав [Търново]“, чиито жители се наричат „ал-бургал“¹¹). Данните на арабските ав-

тори за българското присъствие в района на Белград-Маврокастро, макар и противоречиви и объркани, все пак могат да се свържат с Постановлението на генуезката Служба за Хазария от 22 март 1316 г., което свидетелства за властта на търновския цар Теодор Светослав Тертер в днестърския град. Там пише за „щетите, нанесени на генуезците в казаните земи, подчинени на споменатия господин цар [Теодор Светослав] – както в Маврокастро, така и другаде (in terris subdictis dicto domino imperatori tam in Mau[r]ocastro quam alibi)⁽¹²⁾. Българското етническо присъствие в днестърското пристанище е отразено в документ на францискански монаси от 1323 г. В него е отбелязано убийството на брат Анджело от Сполето – надзорник (кустос) на францисканците от Белград-Маврокастро и областта, извършено в града от българите през 1314 г. (Item in Mauro Castro frater Angelus de Spoleto tunc custos fratrum interemptus est per Bulgaros)⁽¹³⁾. Направено е предположение, че българите, погубили брат Анджело, са българи мюсюлмани от Волжка България (Kuzev, 1987: 102). Все пак те са отбелязани единствено като българи, без да бъде указана религиозна им принадлежност. Може да са и дунавски българи, поданици на цар Теодор Светослав (Krastev, 2011:118). Именно през този период българите в Белград-Маврокастро не само убиват францисканския духовник, но и вършат насилия над генуезците в града. Те предприемат тези действия от позицията на по-силния, защото по това време търновският цар управлява днестърското пристанище и има закрилата на могъщата Златна орда. „Българската страна“ започва на юг от долното течение на Днестър, но въпросът за нейния обхват в Днестърско-Карпатския регион е неясен. Възможно е освен дн. Бесарабия тя да обхваща и част от дн. Молдова и да представлява татарската „провинция България“ северно от делтата, отбелязвана на някои географски и мореплавателни карти, за които ще стане дума по-нататък.

В „Анонимно описание на Източна Европа“ от 1310 – 1311 г. не само е отразено възстановеното българско политическо присъствие в дн. Бесарабия, дарена на цар Теодор Светослав Тертер от златноординския хан Токтай (1291 – 1312) като възнаграждение за погубването на Чака – син на най-големия враг на хана, темника Ногай, но е отбелязано съседството на Българското царство с Галицко-Волинското княжество. Там пише, че „Рутения“ е „до“ и „над България“ и се „напооява от същите реки“⁽¹⁴⁾. Някои изследователи смятат, че тези реки са Днестър, Прут и Серет⁽¹⁵⁾. Под „Рутения“ анонимният автор има предвид именно Галицко-Волинското княжество и това става ясно от сведението за неговия владетел „превелик княз на войнството, който се нарича княз Лъв“⁽¹⁶⁾. Тук най-вероятно става въпрос за галицко-волинския княз Лев II Юриевич (1308 – 1323), който управлява заедно с брат си Андрей⁽¹⁷⁾.

За териториалния обхват на Българското царство в началото на XIV в. може да се съди от сведението в „Описанието“, че през средата му протича Дунав. Въпреки че там България е отбелязана със столица Бдин и владетели

Шишмановци, не е описано само Бдинското княжество, а цялото Българско царство, защото се подчертава, че земята му е „много широка, просторна и хубава“ и се напоява от десет плавателни реки, осеяна е с живописни гори и дъбрави, изобилства с хляб, месо, риба, сребро, злато, восък и коприна, има много сребърни рудници, твърде високи планини и равна земя¹⁸⁾.

В „Описанието“ се обяснява, че рутените, българите и други народи „говорят един и същ език, а именно славянския, откъдето проличава, че славянският език е по-голям и по-разпространен от всички езици в света“. Анонимният автор изобщо не отбелязва влашко романоезично население на север от Дунав, а само на юг от реката „между Македония, Ахея и Солун“¹⁹⁾. Явно, по това време в отбъднунавските земи то все още е малобройно и не му е направило впечатление (Pavlov, 1996: 71).

Има и други извори, които може да отразяват възстановената българска власт на север от Дунав в първите десетилетия на XIV в., тъй като описват България като едно много просторно царство. Именно тогава Българското царство възстановява до известна степен старата си мощ. В произведението „Анали на арагонската корона“ от Херонимо Сурита (1512 – 1580), отпечатано между 1562 – 1580 г., са описани народите под религиозното влияние на Византия в началото на XIV в. В този контекст там е отбелязано, че Българското царство (*imperio de los Bulgaros*) обхваща внушителното разстояние от 200 левги (*docientas leguas*) (1 испанска левга=ок. 4,2 км)²⁰⁾. В трактата „Напътствие за извършване на кръстоносен поход“, написан от френския монах Раймон Етиен през 1332 г., се подчертава, че „обширното Българско царство“ се простира на повече от 20 дни път (Gyuzelev, 2012: 341).

Съседството на България с руските земи е отбелязано и в някои географски карти от XIII – XV в. На Верчелийската карта, съставена между 1200 и 1220 г., надписът *Bulgeri* е поставен югозападно от Русия (*Rustia*), а българската столица Търново (*Terna*) е изписана на юг от Дунав. На Херфордската карта от 1285 г. българските земи са отбелязани между дунавската делта и р. Днепър²¹⁾. Възможно е тази карта да отразява властта на ранносредновековна България на север от дунавските устия, защото именно през Ранното средновековие българите контролират за определен период от време земите до Днепър. В такъв случай Херфордската карта не би могла да се използва като извор за властта на възобновеното Българско царство на север от дунавската делта. Възстановяването на българските позиции северно от делтата при цар Теодор Светослав е отразено в редица мореплавателни и географски карти. В портулана на генуезеца Пиетро Висконти от 1318 г. надписът *Vulgaria* е поставен на север от Дунав между *Rutenia* (Русия), *Polonia* (Полша) и *Boemia* (Чехия). На мореплавателна карта (1339 г.), създадена от каталонец на Анджелино Дулсерт, *Vulgaria* е изписана на север от дунавските устия и на изток от Трансилвания и гр. Темешвар в Банат (дн. гр. Тимишоара в Румъния). В картата на братя-

та Франческо и Марко Пицигани от 1367 г. същият надпис е поставен в дн. Добруджа и северно от Дунав – на запад от Белград-Маврокастро и на изток от Унгария и Темешвар. В Каталонския морски атлас от 1375 г. „България“ е изписана на север от дунавските устия, а над нея е надписът Russia. Границата на България достига Днестър на картата от 1413 г. на евреина Месия де Виладестес²²). Този списък може да бъде продължен. Изредените карти свидетелстват за трайния отпечатък в средновековната картография, оставен от българската власт върху част от територията между Източните Карпати, Днестър и дунавската делта. Българското администриране на дн. Бесарабия под татарско върховенство или пряката власт на Златната орда в тези земи след 1322 г. са засвидетелствани в приписките на някои от тези карти за татарската „провинция България“ на север от дунавската делта (картата на Дулсерт от 1339 г., картата на братя Пицигани и др.)²³). В Карта на Черно море от анонимен атлас (1351 г.), произхождащ от флорентинска библиотека, R[ovincia] Bulgaria е отбелязана северно от дунавските устия²⁴). Освен че вероятно отразяват двойната власт (на Златната орда и България) в междуречието Дунав – Днестър²⁵), тези карти показват, че дори под пряко татарско управление, част от Днестърско-Карпатския регион е схващана като дял от българското държавно и етническо пространство, като българска земя. Възможно е картите да отразяват освен българското политическо присъствие в дн. Бесарабия и властта на Търново в част от дн. Молдова, защото на тях с името „България“ са отбелязани обширни земи на север от дунавските устия. Със сигурност се знае само, че през 1316 г. крайният пункт под българско управление на североизток е бил Белград-Маврокастро.

За българската власт в дн. Молдова има и някои късни, домашни източници. В подправената „Калиманова“ грамота от XVI в. сред владенията от цар „Йоан Калиман“ земи е отбелязана „Молдовлахия“ (Ivanov, 1970: 605). Въпреки че някои от посочените в грамотата страни никога не са влизали във възобновеното Българско царство (например „Угърската земя“), тя отразява най-голямото му могъщество при управлението на цар Иван Асен II. Разбира се, през XIII в. територията, на която в 1359 г. възниква Молдовското княжество, не се нарича „Молдовлахия“. В „История славянобългарска“ (1762 г.) Паисий Хилендарски (1722 – 1773) пише, че цар Асен Стари (Асен I – Белгун) „отишъл във Влахия и покорил двете Влахии под своя власт“ (Raykov, 1989: 76). Под „двете Влахии“ се имат предвид Влахия и Молдова или Голяма Влахия (Мунтения) и Мала Влахия (Олтения). За цар „Йоан Калиман“ (събирателен образ между царете Калоян и Иван Асен II) Паисий също посочва, че владее „двете Влахии“ (Raykov, 1989: 105).

Още в първите години след възстановяването на Българското царство Теодор-Петър (1185 – 1190; 1196 – 1197) и Асен I – Белгун (1190 – 1196) контролират региона на дунавската делта, което им помага да разширяват влиянието

си северно от нея. Българската власт над делтата през 1189 г. е отбелязана от хрониста Ансберт в „История на император Фридрих“ (XII в.): „В по-голямата част от България и откъм Дунав, чак дотам, където той се влива в морето, господаруваха със своите власи някой си Калопетър Влах и брат му Асен“⁽²⁶⁾. През 1190 г. византийският флот достига дунавските устия, за да разруши българските позиции в района и да пресече пътя на идващите отвъд Дунав военни подкрепления за България. Ромеите имат някои успехи срещу българите и куманите, които са причина византийският автор Никита Хониат да тържествува: „И тази река [Истър=Дунав] шумно се радва, удряна най-после и след много години от ромейски весла. Тя [реката] скоро чу кръсците и вида загиването на варварите и, течейки окървавена, се влива в Евксинския понт...“⁽²⁷⁾. Въпреки първоначалните успехи опитът на византийския флот е несполучлив. Българите запазват позициите си в региона на делтата. Властта им се крепи на градовете Вичина, Килия и други твърдини. През 1242 г. татарите преминават през дн. Северна България и разрушават много български градове, сред които са Вичина и Килия. Археологическите проучвания в Нуфър, където се е издигала Вичина, показват, че градът е сериозно пострадал по време на татарското нашествие (Atanasov, 1993: 11). Рашид-ад-Дин пише, че татарският пълководец Кадан „превзел два града на улакутите [власите=българите] – Киркин и Киле [Търново и Килия], след големи сражения“⁽²⁸⁾. Фактът, че крепостта Килия е отбелязана редом с българската столица Търново, свидетелства за важното ѝ стратегическо значение. Независимо от тежкия удар на нашествениците властта на Търново в региона на дунавските устия се запазва до началото на 70-те години на XIII в. Куманското племнно обединение на Долен Днепър просъществува още близо две десетилетия, след като татарите покоряват земите по Северното Причерноморие през 1237 – 1242 г. и е „буфер“ между Златната орда и България⁽²⁹⁾.

Ако в периода XII – XIV в. е имало българска власт в поне част от дн. Молдова, много трудно би могло да се каже в какво се е изразявала тя. Едва ли е съществувало пряко управление. Нямаме данни за български крепости в дн. Молдова по това време. Може би се касае за българско върховенство над някои от местните племена. Основните им задължения към България вероятно са били военните – участието в походите на търновските царе и защитата на тези територии от Унгария. Но кога и как те са могли да попаднат под българско върховенство? Част от отговора на този въпрос може да се търси в пребиваването в земите на север от дунавската делта на Теодор-Петър и Асен – Белгун през 1186 г., след като са победени от византийския император Исак II Ангел (1185 – 1195). Там те се свързват и сключват военен съюз с куманите, обитаващи региона на Долен Днепър. Именно Теодор-Петър, който в отвъддунавските земи продължава да изпълнява царските си функции, преговаря с куманските вождове. Неговите обещания за богата плячка и сла-

ба съпротива от страна на ромеите те приемат като „неочаквана находка“³⁰⁾. Няколкомесечното присъствие на многобройна българска войска, предвождана от двамата братя, в дн. Бесарабия помага в тази област да се утвърди българската власт. Може би Белград-Маврокастро се превръща във форпост на българската държава още в първите години след възстановяването ѝ³¹⁾. Показателно е, че татарският хан Токтай предава този град под българско управление в началото на XIV в. Изглежда, той не просто дарява днестърския град на цар Теодор Светослав, а възстановява (макар и частично) историческото право на българите да упражняват над него своята власт, унищожена от Ногай в началото на 70-те години на XIII в. За съжаление, са твърде малко находките от Белград-Маврокастро, които могат да бъдат датирани преди златноординския му период. Фрагменти от керамика, принадлежаща към материалната култура на ранносредновековна България, два кръста-енколпиони от „византийско-балкански тип“, датирани в X – XIII в., каменна формичка за отливане, имаща паралели с подобни находки от X – XI в. от Пъкюл луй Соаре и Диногечия³²⁾, и медна монета на византийския император Константин X Дука (1059 – 1067)³³⁾ свидетелстват за връзки и влияние в днестърския град от южнодунавските земи. Дн. Бесарабия е добра изходна позиция за завръщането на Теодор-Петър и Асен – Белгун в Мизия и удобен „коридор“ за куманските им подкрепления. Вероятно още при първите царе от Асеновата династия поне част от дн. Молдова е под българско върховенство, но едва ли утвърждаването на българското политическо влияние в тези земи е еднократен процес.

За промяната на обстановката по унгарската граница в Източните Карпати свидетелства дървено-земленото укрепление при дн. с. Бътка Доамней, издигнато от унгарците в края на XII в. за защита на един от важните планински проходи по долината на р. Бистрица³⁴⁾. Явно, куманите, които в края на XII – началото на XIII в. вече по-компактно населяват някои територии в Днестърско-Карпатския регион, представляват сериозна заплаха за Трансилвания. Те са възпиращ фактор за Унгария, докато българските царе Калоян и Борил (1207 – 1218) са ангажирани във войната с Латинската цариградска империя. Унгарският крал Андрей (Андраш) II (1205 – 1235) през 1211 г. настанява в „земята Барца“ в Югоизточна Трансилвания тевтонски рицари, които да спрат куманските набези³⁵⁾. Куманите се опитват да преодолеят тевтонската „бариера“, събират силите си и нападат, но са разгромени и разпръснати³⁶⁾. Тевтонците не само успешно се отбраняват, но минават в настъпление и завладяват част от дн. Мунтения и Молдова³⁷⁾. Рицарите са средство за натиск не само срещу куманите, а и срещу Българското царство, защото неговата защитна „стена“ от север е частично разрушена и заменена с враждебна на българите сила (Paracostea, 1998: 46). През 1227/8 г. унгарците създават на завоюваните земи Куманската епископия (Paraska, 1981: 17 – 21). Покръстването на тамошните кумани в католическата вяра засяга интересите на Българското царство,

което традиционно смята тези земи за влизащи в неговата сфера на политическо и културно влияние. Както подчертава цар Калоян в едно от писмата си до папа Инокентий III (1198 – 1216): „И каквито земи на християни или езичници в бъдеще придобие моето царство, те ще бъдат под властта и повелята на същия свещен и апостолически римски престол“⁴³⁸). Едва ли цар Калоян е имал илюзии, че може да наложи властта си над номадите, обитаващи степите на Северното Причерноморие, или над могъщото куманско обединение от региона на Долен Днепър, даващо основната военна помощ на Асеневци. Явно, в писмото си до папата царят визира езичниците кумани, алани и други племена в дн. Влашка низина и Молдова. При цар Иван Асен II обаче България се отдалечава от Римската църква. Вероятно българите правят опити да се противопоставят на християнизацията на куманите по западен обред. В такъв смисъл, някои автори интерпретират сведението в едно писмо от 21 март 1228 г. на папа Григорий IX до естергомския архиепископ Роберт. Римският първосвещеник пише: „Радваме се в Господ, който, съгласно твоето желание, дари плодове на старанието ти, а именно покръстване на голямо множество кумани, тогава, когато с Божията благодат и властта, предоставена от апостолическия престол, ти назначи за епископ на тези краища преподобния наш брат Теодорих от ордена на братята проповедници“. По-нататък папата отбелязва: „...а също така чрез възнаграждение с индулгенция, непревишаваща две години, на отправящите се за отвоюване на християнските земи, редом със земята на куманите, които са завзети от иконийския султан или други неверници, или на отправящите се против тези, които нападат покръстените кумани и пречат на другите да прегърнат християнската [т.е. католическата – б. а.] вяра“⁴³⁹). Първият противник е ясен – иконийският султан е в конфликт с куманите от степите на Северното Причерноморие⁴⁴⁰). А според някои мнения неназованите врагове, които нападат покръстените кумани, вероятно са българите⁴⁴¹). Тази хипотеза има определени основания. Неназованите противници не са наречени „неверници“ (infideles), за разлика от тези, посочени преди тях. Така може да се приеме, че са християни. Очевидно интересите на нападателите са накърнени от покръстването на куманите в католическа вяра и от разширението на унгарските владения на юг и югоизток. Безспорно българските интереси са засегнати. Може основателно да се предположи, че действията на неназованите врагове са насочени против покръстените кумани в Куманската епископия, тъй като в началото на писмото папата подчертава заслугите на Теодорих, който е първият епископ на куманите, в християнизацията на това куманско „множество“. Българските владения, съседни на новооснованата епископия, са удобна изходна позиция за нападения върху нейните обитатели. Фактът, че се дава индулгенция на людете, противопоставили се на неназованите врагове, е свидетелство за възможен сблъсък между българи и унгарци на север от Дунав, в дн. Молдова или Мунтения. Според П. Павлов, ако

българите воюват с унгарците на територията на дн. Молдова, това би било единственият пример за война, водена от България в тези земи през XII – XIV в. (Pavlov, 1996: 72 – 73). Именно в контекста на българо-унгарското съперничество за контрол над куманите в дн. Влашка низина и Молдова може да се разглежда походът на унгарския престолонаследник Бела срещу България, проведен най-вероятно през същата 1228 г.⁴²⁾, чийто резултат е завладяването на Северинската земя (дн. Олтения) от унгарците и обсадата на Бдин.

Независимо от създаването на Куманската епископия, православни епископи продължават да действат в нея. Папа Григорий IX пише на унгарския крал Бела IV на 14 ноември 1234 г., че власите в епископията, а също така някои унгарци, тевтонци и други католици, приемат църковните тайнства не от Теодорих, а от „някои лъжеепископи, които се придържат към гръцкия [т.е. православния] обряд“. Като се знаят още претенциите на цар Калоян да владее политически и църковно езичниците в откъддунавските земи, може да се предположи, че тези епископи „схизматици“ са били български духовници. През същата 1234 г. България е на върха на своето военно-политическо могъщество, а на следващата година е възобновена Българската патриаршия. В този смисъл, възможно е цар Иван Асен II да е продължил политиката на противопоставяне с Унгарското кралство и Папството, но този път не със силата на оръжието, а със силата на кръста.

Монетните находки от края на XII – началото на XIII в. свидетелстват за връзките на населението в дн. Бесарабия и Молдова с южнодунавските земи. В гроба на номадски воин с печенежко-узки погребален обред от края на XII в. при с. Суворово (Одеска обл.) са открити 13 монети на византийските императори Мануил I Комнин (10 бр.), Андроник I Комнин (1 бр.) и Исак II Ангел (2 бр.).⁴³⁾ В района на ез. Катлабух през втората половина на XII в. продължава да съществува неголяма печенежка общност, чиито представители вероятно са участвали във военните кампании на първите Асеновци, благодарение на което във войнското погребение са намерени византийски монети⁴⁴⁾. Участието на тези номади в българските походи би могло да се дължи и на факта, че още в първите години след въстанието на Теодор-Петър и Асен I – Белгун, българите налагат контрола си над района на дунавските устия. Византийски монети са открити и при гр. Рени (Одеска обл.), гр. Панчиу (окр. Вранча) и др. При Панчиу са намерени монети на Мануил I Комнин (2 бр.) и Исак II Ангел (2 бр.).⁴⁵⁾ Съкровището от гр. Бърлад в Южна Молдова, датирано между 1220 – 1230 г., се състои от 8 византийски монети, от които според румънски изследователи две принадлежат към т.нар. „българско имитационно монетосечене“⁴⁶⁾.

Изворите също свидетелстват за контактите на населението от Днестърско-Карпатския регион с България. Бродниците са съюзници на търновските царе още в първите години след възстановяването на Българското царство от Те-

одор-Петър и Асен I – Белгун. В реч, произнесена на Богоявление през 1190 г., ромейският автор Никита Хониат ги нарича „тия от Бордона, презиращи смъртта, издънки на тавроскитите [русите]“ и подчертава, че са помогнали на „варварите около Хемус“, но са победени заедно с тях⁴⁷⁾. Провансалският трубадур Рамбо дьо Вакейра посочва русите като съюзници на българите срещу Латинската цариградска империя⁴⁸⁾. Руси участват и в обсадата на Солун от цар Калоян през 1207 г.⁴⁹⁾ Вероятно тези руски воители отново принадлежат към общността на бродниците. Трябва да се подчертае, че тези храбри люде едва ли са признавали българското върховенство, въпреки че участват във военните кампании на българите.

Аланите от района на гр. Яш („Яшката земя“) също участват в българските походи. Сред северните съюзници на цар Калоян при обсадата на Солун са споменати и алани⁵⁰⁾. Войски от „Господство Яшко“ се сражават на страната на търновския цар Михаил III Шишман (1323 – 1330) в битката при Велбъжд през 1330 г.⁵¹⁾ За връзките между Яшката земя и Българското царство свидетелстват богатите съкровища от Войнещ, Оцелен и Котнар. В тях има накити, твърде сходни с украшения от български градове от XIII – XIV в. Две усукани, украсени с мъниста сребърни гривни с разширени краища от Оцелен са от южнославянски (български) тип⁵²⁾. Много близки до тях са сплетените от масивна сребърна тел, покрити с мъниста гривни от Войнещ, разположено близо до Яш⁵³⁾. Обиците на ушици от същото съкровище имат голямо сходство с ушици от XIII – XIV в., намерени в българските земи⁵⁴⁾. В други накити от двете съкровища има руско влияние. Може да се каже, че в находките от Войнещ и Оцелен се откриват две основни влияния – южнодунавско (вероятно българско) и руско (от съседните на Молдова галицки и киевски земи). Сред предметите от съкровището от Котнар (отново в района на Яш), датирано в XIII – XIV в., диадема от сребро с позлата и изящно сплетена сребърна обика имат южнодунавска традиция във формата и украсата⁵⁵⁾. Вероятно тези съкровища са принадлежали на фамилиите на влиятелни местни първенци.

В молдовски грамоти от първите десетилетия на XV в. присъства като член на Съвета боярин, записан като Стоян Прочелник или Прочелник Стоян⁵⁶⁾. Титлата „прочелник“ („пръв челник“) показва високото положение на неговите предшественици и е уникална в историята на Молдова – среща се само при Стоян и наследниците му⁵⁷⁾. Средище на рода е с. Проселнич, разположено само на няколко километра от Войнещ (Pavlov, 1994: 108). Челническата длъжност се среща още в ранносредновековна България. Кекавмен пише за „стария и опитен във военното дело“ Литовой (Лютовой) от гр. Девол, поставен от българския цар Петър II Делян (1040 – 1041) за „челник“ на гр. Димитриада на залива Волос. Литовой разполага с цялата власт над града. Той поправя порутените крепостни стени, поставя на тях бойни уреди и кара градските жители да му се закълнат във вярност⁵⁸⁾. В Сърбия челникът също

е началник на крепост и службата е характерна за граничните райони (Pavlov, 1994: 109). Възможно е подобна длъжност да е съществувала и във възобновеното Българско царство въпреки нейното отсъствие от малкото запазени царски грамоти. Яшката земя също е пограничен район с татарските владения в Днестърско-Прутското междуречие. Според Р. Мьоленкамп областта на Яш е „контактна зона“ със Златната орда и не попада под пряка татарска власт⁵⁹). Все пак може само да се предполага каква роля са имали „прочелниците“ в тези земи. Името „Стоян“ е с южнославянски произход (среща се при българите и сърбите, но в случая с молдовския болярин вероятно произхожда от българските земи, а не от отдалечената от молдовските предели Сърбия), а в Яшки окръг има две селищни названия „Шкея“ (т. е. „Българи“) и едно „По(л)яна шкеи“, свидетелстващи за българско присъствие. Интересно е да се отбележи, че „прочелник“ в българските земи се нарича женски накит за глава⁶⁰). Присъствието на прочелническа длъжност в района на Яш, участието на ясите в сражението при Велбъжд, топонимите, съдържащи „Шкеи“, и накити от съкровищата на местни първенци показват връзките на Яшката земя с България. Дали, докато в първите десетилетия на XIV в. Българското царство управлява дн. Бесарабия с Белград-Маврокастро, няма определено политическо влияние на Търново върху земята на ясите? Показателно е, че преди това в нея е наместник погубеният от Теодор Светослав Чака. В лишената от татарски управител Яшка земя може да се е наложил като водещ родът, чиито представители са носили българската титла „прочелник“, а негов потомък – българското име Стоян. Ако българите имат политическо влияние върху земята на ясите, това също може да обясни сведението в „Анонимното описание...“ за съседството на България с Галицко-Волинското княжество.

След смъртта на Теодор Светослав Тертер татарите поставят под свое пряко управление Белград-Маврокастро, но не е сигурно, че тогава българите губят изцяло влиянието си в Днестърско-Карпатския регион, защото някои крепости в региона на дунавските устия остават в българско владение. Търновските царе запазват връзките си с Яшката земя, за което свидетелства участието на неин военен контингент в сражението при Велбъжд. Свидетелство за контактите на Българското царство със земите на дн. Молдова е една сребърна монета на Михаил III Шишман, открита в златноординското градище при с. Костещ на р. Ботна⁶¹). Колкото и да е хипотетично, може да се предположи, че в началните години от управлението на цар Иван Александър (1331 – 1371) България съхранява някакво влияние на север от дунавската делта. Още повече че началото на царуването на българския владетел е белязано от успехи, които възстановяват достойното място на българската държава в Югоизточна Европа – ромеите са разгромени при Русокастро, потушен е бунтът на Белаур в Бдинската област, уредени са отношенията със Сърбия. Влашкото княжество е под български сюзеренитет, за което свидетелстват военната помощ, оказва-

на от влашките воеводи на търновските царе, българските крепости на северния дунавски бряг Гюргево (дн. гр. Гюргево) и Малък Никопол/Холъвник (дн. гр. Турну Мъгуреле), намесата на цар Иван Шишман (1371 – 1395) в борбата за престола между Дан I и Мирчо I, в която българският владетел убива Дан I, както и някои извори (в итинерарий от 1380 г. пише, че влашката столица Търговище е в „България“, в писмо от 1377 г. воеводата Раду I е определен като „български княз“ и т.н.). За контактите на Българското царство с дн. молдовски земи подсказват монетите на Иван Александър (една сребърна и 16 медни), намерени в градището при Костеш. Вероятно в този град на Златната орда живее и българско население⁶²). Медна монета на Иван Александър е открита и при с. Ханска (р-н Яловени в Молдавия), а други негови четири медни монети – при с. Орловка (Ренийски р-н на Одеска обл. в Украйна)⁶³).

Междувременно след загубата на Белград-Маврокастро се случват други важни събития, които се отразяват твърде неблагоприятно върху българското влияние на север от делтата. През 1337/8 г. Вичина е завзета от татарите⁶⁴), но важна твърдина като Килия остава в български ръце. След създаването на Добруджанското княжество закономерно намалява възможността за влияние на Търново на североизток. Все пак добруджанският владетел Балик изглежда поне в началото признава сюзеренитета на търновския цар, защото към 1341 г. айдынските турци на Омур бег разрушават Килия и други български крепости в района на дунавската делта както за плячка, така и като предупреждение към Иван Александър, че с кораби по Дунав могат да отведат в Бдин претендента за престола Шишман – един от синовете на цар Михаил III Шишман⁶⁵).

И на север от Яш, в района на старата молдовска столица Сучава, има топонимични данни за славянско и в частност българско присъствие. Сред близо 20-те селища в околностите на Сучава около половината имат славянски названия (Строинци, Тишевци и т. н.) (Polevoy, 1979: 49). Река Шкея е приток на р. Сучава, а при с. Шкея, разположено на няколко километра от гр. Сучава, в края на XIV в. е издигната крепост, която да брани подстъпите към молдовската столица. В грамоти се срещат топонимите „българи“ и „шкеи“, които свидетелстват за българско етническо присъствие в Молдова⁶⁶). По-вероятно не се касае за бежанци от османското нашествие⁶⁷), а за старо българско местно население (Ivanov, 1986: 35; Pavlov, 1996: 71). Въпросът за славянското присъствие в молдовските земи е обширен и тук ще заеме много място да бъде разгледан, но трябва да се подчертае, че във владетелските документи от Молдова (особено в ранните) има внушителен брой антропоними, топоними и хидроними със славянски произход⁶⁸).

В контекста на всички посочени дотук данни е нужно да се спомене „Списък на руските градове, далечни и близки“ от края на XIV – началото на XV в. В него има отделни групи градове: български и влашки, полски (подолски), киевски, волински, литовски, смоленски, рязански, залески⁶⁹).

Прави впечатление, че само „българските и влашките градове“ са обединени. Текстът гласи: „На Дунава – Видичевият град със седемте каменни стени, Мдин [Бдин]. И на отвъдната страна на Дунава – Търнов, тук лежи света Петка. А покрай Дунава – Дрествин [Дръстър], Дичин [Вичина], Килия. А на устието на Дунава – Ново село. Край морето – Аколякра [Калиакра], Карна [Варна], Каварна. А на отсамната страна на Дунава: на устието на Днестър край морето – Белгород [Белград-Маврокастро]. Черн и Яшкия търг на река Прут. Романов търг на Молдова. Немеч в планините. Карочюнов камък, Сучава на Серет. Баня, Чечюн, Коломия, Городок на Черемоша. На Днестър – Хотен [Хотин]. А тези са български и влашки градове“.⁷⁰ Изредени са много градски средища в България и Молдова. Може да се приеме, че градовете на юг от Дунав са български, а тези на север от реката – „влашки“, но фактът, че между тях няма разграничение и са описани заедно, може да е отглас от миналото единство между земите по двата дунавски бряга и да отразява прежната българска власт на север от делтата (например в Белград-Маврокастро).⁷¹ Все пак трябва да се подчертае, че градове като Хотин и Коломия са важни гранични крепости в Галицко-Волинското княжество и никога не са влизали в пределите на възобновеното Българско царство, нито са били под негово политическо влияние. След включването му в Молдовското княжество Хотин се превръща в една от неговите най-мощни твърдини, стратегическа крепост, бранеща границата с Полша. Затова присъствието му сред „българските и влашките градове“ не е случайно. Възможно е в града да е живяло и българско население. В Руската Воскресенска летопис „Списъкът“ завършва по различен начин: „На Днестър – Хотин. А това е българско и влашко градче“ (А то болгарский и волоский городок)⁷². Според Й. Иванов това сведение показва, че стари български селища се споменават дори в Буковина (Ivanov, 1986: 36). Областта на Хотин е славянска, но молдовският летописец Мирон Костин (1633 – 1691) подчертава, че тя е обитавана от руско население (Polevoy, 1979: 112). Затова информацията за Хотин като „българско и влашко градче“ не е достатъчна, за да се правят изводи за значимо българско етническо присъствие в града. Въпреки тези противоречия „Списъкът на руските градове, далечни и близки“ не трябва да се изключва като извор, който показва общото минало на земите южно и северно от дунавските устия. Той подкрепя сведенията за българската власт и етническо присъствие на север от дунавската делта и писмените, археологически и топонимични данни за връзките на района на Яш с българските земи.

За контактите между българските и молдовските земи свидетелстват, не на последно място, величаещите епитети на воеводите на Молдова („благочестив“, „христолюбив“, „самодържавен“, „велик“ и т.н.), името „Йоан“, което е своеобразна почетна титла на влашките и молдовските господари, произ-

хождаща най-вероятно от имената на царете Калоян (Йоан, Йоаница) и Иван (Йоан) Асен II, както и титлите болярин („велики“ и „мали“ боляри), логотет, столник, комис, вистиар, житничар и др. Въпреки различните влияния върху институциите на Молдова, идващи от Полша, Литва, Османската империя и руските земи, българо-византийското влияние е най-ранното и най-продължителното.

Вероятно опори на българската власт северно от дунавските устия са крепостите в региона на делтата и Белград-Маврокастро – важното пристанище при устието на Днестър. По същия начин Молдовското княжество до 1484 г. контролира дн. Бесарабия чрез твърдините Килия и Белград-Маврокастро. Може да се предположи, че поне част от земите на дн. Молдова през един или друг период са били под върховенството на Търново, но изворите как се е осъществявало това върховенство, са изключително оскъдни. Факт са връзките на Българското царство с тази територия. Кумани, бродници и ала-ни участват във войските на търновските царе. Археологически находки и топонимични данни също подсказват подобни връзки. В извори от XIII – XV в. (географски и исторически съчинения, писма, географски и мореплавателни карти и др.) има данни за българско политическо присъствие на север от дунавската делта, за съседство на България с Галицко-Волинското княжество и със земята на бродниците. Те показват, че част от Днестърско-Карпатския регион е схващана като българска земя и че за редица автори България не достига само до дунавските устия, а в нейните предели влиза немалка територия на север от тях.

БЕЛЕЖКИ

1. За това важно укрепление вж. Чеботаренко, Г. Ф. (1973). Калфа – городище VIII – X вв. на Днестре. Кишинев: Штиинца.
2. Вж. общо Козлов, В. И. (2015). Население степного междуречья Дуная и Днестра конца VIII – начала XI веков н. э.: Балкано-Дунайская культура, *Stratum plus*.
3. Хынку, И. Г. (1974). Памятники Балкано-Дунайской культуры (X – XIV вв.). – В: Древняя культура Молдавии. Кишинев: Штиинца, 127 – 168, смята, че „балкано-дунавската култура“ на лесостепната територия на Молдова обхваща целия период от X до XIV в. Чеботаренко, Г. Ф. (1982). Население центральной части Днестровско-Прутского междуречья в X – XII вв. Кишинев: Штиинца, с. 9, 40, 47 – 55, не приема тезата на Хинку за продължаващо развитие на тази култура след края на X в., но отбелязва, че нейни елементи (керамични съдове с украса, нанесена с инструмент – гребенче, жилищни пещи и т.н.) съществуват в селища на север от дунавската делта и през XI – XII в.

4. Ников, П. (1929). Българи и татари в средните векове. БИБ, 3, 137 – 140; Коледаров, П. (1989). Политическа география на средновековната българска държава. Ч. 2. (1186 – 1396). София: БАН, 87–89; Гюзелев, В. (1995). Очерци върху историята на Българския Североизток и Черноморието (края на XII – началото на XV век). София: Бороина, 25 – 29; Руссев, Н. Д. (1999). На грани миров и епох. Города низовьев Дуная и Днестра в конце XIII – XIV вв.). Кишинев: ВАШ, 61 – 65, 86 – 101; Божилов, И. Гюзелев, В. (2004). История на Добруджа. Т. 2. Велико Търново: Фабер, 207 – 208, 211, 213; Кръстев, К. (2011). Българското царство при династията на Тертеревци (1280 – 1323). Пловдив: Фондация „Българско историческо наследство“, 114 – 123.
5. Hurmuzaki, E. Densușianu, N. (1887). Documente privitoare la istoria românilor. Vol. I. P. 1. (1199 – 1345). București, p. 260, № 199.
6. Documenta Romaniae Historica (DRH). Ser. D. Vol. I. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1977, p. 14, № 6.
7. Руссев, Н. Д. (1999). Молдавия в „темные века“: материалы к осмыслению культурно-исторических процессов. Stratum plus, 5, 381 – 382; Порсин, А. А. (2018). История Золотой Орды конца XIII – начала XIV веков в труде Рукн ад-Дин Бейбарса ал-Мансури „Зубдат ал-фикар“. Полный текст. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 123–124.
8. Персийският учен Рашид-ад-Дин (1247 – 1318) пише за „Кара Улак“ („черните власи“), сражавали се в Източните Карпати с татарските нашественици през 1241 г. (Рашид-ад-Дин. (1960). Сборник летописей. Т. II. Перевод с персидского Ю. П. Верховского. Москва-Ленинград: АН СССР, с. 45; Лазаров, И. Тютюнджиев, И. Павлов, П. Документи, с. 49). Францисканският монах Джовани Плано Карпини (ок. 1182–1252), посетил Златната орда през 1245 – 1247 г. , споменава някои руски князе, намиращи се в Ордата, сред които е княз Olaha (Aloha) (Путешествие в восточные страны Плано Карпини и Рубрука. Москва: Государственное издательство географической литературы, 1957, с. 82). Под това име едва ли трябва да се търси княз на власите (Spinei, V. Moldova, p. 131). Изследователи смятат, че Olaha с видоизменено от името Олег и свързват този руски княз с Олег Ингваревич, княз рязански, пребиваващ в плен при татарите до 1252 г., или с някой от черниговските князе, сред които е разпространено това име (Горский, А. А. (2014). Свидетели путешествия Плано Карпини: уникальная информация и ошибки прочтения. Древняя Русь. Вопросы медиевистики, 3, с. 118). Самото обвързване на видоизмененото име на този руски княз с „Влах“ говори повече от всичко друго за оскъдността от данни за власите в Днестърско-Карпатския регион през XIII – първата половина на XIV в.
9. Тизенгаузен, В. Г. (1941). Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Т. II. Москва – Ленинград: АН, с. 69; Лазаров, И. Тютюнджиев, И. Павлов, П. Документи, с. 64. П. Павлов смята, че „Влах“ са „източните отвьддунавски земи на Второто българско царство“ Вж. Пав-

- лов, П. (2009). Ивайло и Ногай (За българо-татарските отношения през 1277 – 1280 г.). България, българите и Европа – мит, история, съвремие. Т. 3. Велико Търново: УИ „Св. Кирил и Методий“, с. 161. Към 1273 г. Ногай подчинява региона на дунавската делта с тамошните български градове. Във Вичина през 1286 г. се разпорежда татарски сановник на име Аргун, а в Облучица-Исакча се секат монети с тамгата на Ногай върху аверса (Атанасов, Г. (2009). Добруджанското деспотство. Към политическата, църковната, стопанската и културната история на Добруджа през XIV в. Велико Търново: Фабер, 30 – 33). Смята се, че Облучица се превръща в дунавска резиденция на могъщия татарски властник (Павлов, П. Ивайло и Ногай, с. 163).
10. Кендерова, С. Стаматов, А. Стоименов, Д. (2011). Българските земи в средновековната арабописмена картографска традиция (IX – XIV в.). Атлас. София, IV. 7.
 11. Григорьев, А. П. Фролова, О. Б. (2001). Географическое описание Золотой Орды в энциклопедии ал-Калкашанди. Тюркологический словарь. Москва: Восточная литература РАН, 289 – 290.
 12. Гюзелев, В. Очерци, 103 – 108, прил. 2. Вж. също Кръстев, К. Българското царство, 121 – 122, с анализ на споменатия документ.
 13. Хаутала, Р. (2014). Два писъма францисканцев из Крыма 1323: латинский текст, русский перевод и комментарии. Золотоордынская цивилизация, 7, с. 91, 96.
 14. Живковић, Т. Петровић, В. Узелац, А. (2013). *Anonymi descriptio Europae Orientalis*. Анонимов опис Источне Европе. Београд: Историјски институт, 130 – 131.
 15. Коледаров, П. Политическа география 2, с. 88; Павлов, П. (1996). Българското етническо и политическо присъствие в междуречието на Дунав и Днестър. – В: Страници от историята на българите в Северното Причерноморие. Велико Търново: ПИК, с. 71; Лазаров, И. Тютюнджиев, И. Павлов, П. Документи, с. 68; Мохов, Н. А. Очерки, с. 67; Параска, П. Внешнеполитические условия, с. 65.
 16. Живковић, Т. Петровић, В. Узелац, А. *Anonymi*, с. 131.
 17. Пак там, 172 – 173, бел. CLXIV.
 18. Пак там, с. 129. На това обръща внимание Коледаров, П. Политическа география 2, 88 – 89.
 19. Живковић, Т. Петровић, В. Узелац, А. *Anonymi*, с. 102.
 20. Geronimo Zurita. (1668). *Anales de la corona de Aragon*. Т. II. Caragoca, libro VI, fol. I; Кръстев, К. Българското царство, 10 – 11.
 21. Коледаров, П. Политическа география 2, 122 – 123.
 22. Ников, П. Българи и татари, с. 139; Коледаров, П. Политическа география 2, с. 123; Русев, Н. Д. На грани, с. 88, 98 – 99; Божилов, И. Гюзелев, В. История на Добруджа, 2, 207 – 208; Кръстев, К. Българското царство, 3 – 8.

23. Ников, П. Българи и татари, с. 140; Димитров, Б. (1984). България в средновековната морска картография (XIV – XVII век). София, 7 – 8; Руссев, Н. Д. На грани, 98 – 99; Божилов, И. Гюзелев, В. История на Добруджа, 2, с. 211, 213.
24. Димитров, Б. България, прил. 9. Вж. също Гюзелев, В. Очерци, с. 27; Кръстев, К. Българското царство, с. 6.
25. Руссев, Н. Д. На грани, 98 – 99.
26. *Historia de expeditione Friderici imperatoris. - Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Germanicarum. Nova series. T. V. Berolini, 1928, p. 33* [=ЛИБИ III, с. 257]; Гюзелев, В. (2000). Извори за средновековната история на България (VII – XV в.) в австрийските ръкописни сборки и архиви. Т. 2. София: Държавна агенция „Архиви“, с. 90.
27. *Nicetae Choniatae. Orationes. ГИБИ, 11, София: БАН, 1983, с. 103.*
28. Рашид-ад-Дин. Сборник летописей II, с. 45; Лазаров, И. Тютюнджиев, И. Павлов, П. Документи, с. 49.
29. Павлов, П. (1996). Към интерпретацията на някои археологически и нумизматични находки от Северното Черноморие (XIII – XIV в.). – БСПр, 5, 192 – 193.
30. *Nicetae Choniatae. Orationes, с. 95.*
31. Гюзелев, В. Очерци, 13 – 14; Божилов, И. Гюзелев, В. История на Добруджа, 2, с. 196.
32. Рябцева, С. С. Савельев, О. К. (2014). Некоторые предметы из цветных металлов и ювелирный инструментарий из раскопок Белгород-Днестровской крепости. *Stratum plus*, 5, 157 – 175.
33. Красножон, А. (2012). Крепость Белгород (Аккерман) на Днестре. История строительства. Кишинев: *Stratum plus*, с. 87.
34. Scorpan, C. (1965) *L' ensemble archeologique feodal de Bîta Doamnei. Dacia*, 9, 441 – 454.
35. Hurmuzaki, E. *Densușianu, N. Documente I/1, p. 57, № 61.*
36. DRH. D. I, 15 – 17, № 8.
37. *Ibidem, p. 1, № 1.*
38. *Inocentii III papae et Caloiohannis regis. Epistolae. ЛИБИ, 3, София: БАН, 1965, с. 335.*
39. *Bullarium ordinis ff. Praedicatorum sub auspiciis SS. D. N. D. Benedicti XIII, pontificis maximi. Opera reverendissimi patris F. Thomae Ripoll, magistri generalis. T. I. Romae, 1729, p. 27, № XXIV.*
40. Якубовский, А. Ю. (1927). Рассказ Ибн-ал-Биби о походе малоазийских турок на Судак, половцев и русских в начале XIII в. *Византийский временник*, 25, 53 – 76.
41. Senga, T. (1988). *Bela kiralyfi bolgar, halicsi es osztrak hadjarataihoz. Szazadok, LI-LIII/1 – 2, p. 43; Kovacs, S. (2005). Bortz, a Cuman Chief in the 13-th century. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 58/3, p. 263, note 28; Achim,*

- V. (2006). La Coumanie de l'espace extra-carpatique a l'époque de la domination Hongroise, 1227 – 1241. *Revue roumaine d'histoire*, XLV/1 – 4, p. 22.
42. Hurmuzaki, E. Densușianu, N. Documente I/1, p. 134, № 106. За датирането на похода в 1228 г. вж. Senga, T. Bela, 36-51; Achim, V. La Coumanie, p. 22; Николов, Г. (2012). История на България (1019 – 1241 г.). История на света. Т. 7. Пробуждането на Европа (1000 – 1250 г.). София: ICON, с. 332.
43. Павлов, П. (1996). Към интерпретацията на някои археологически и нумизматични находки от Северното Черноморие (XIII – XIV в.). БСПр, 5, 193 – 195; Руссев, Н. Д. Редина, Е. Ф. (2015). Погребение кочевника с византийскими монетами у озера Катлабух и развитие этнополитической ситуации на Нижнем Дунае в XII веке. *Stratum plus*, 6, 100 – 103.
44. Руссев, Н. Д. Редина, Е. Ф. Погребение кочевника, с. 105.
45. Langu, S. (2003). Fenomenul tezaurizării în sec. al XIII-lea – al XIV-lea în spațiul Extracarpatic. – *Danibius*, 21, 28.
46. Ibidem, 29.
47. Nicetae Choniatae. *Orationes*, с. 101.
48. Agrigoroaei, V. (2009). The Vlachs and the Troubadour. Brief analysis of three poems by Raimbaut de Vaqueiras. *RESEE*, XXXVII/1 – 4, p. 55.
49. Ioannis Stauracii. *Oratio laudatoria de sancti myroblytae Demetrii miraculis*. ГИБИ, 10, София: БАН, 1980, с. 129.
50. Ioannis Stauracii. *Oratio laudatoria*, с. 129; Златарски, В. (1994). История на българската държава през Средните векове. Т. III. Второ българско царство. България при Асеневци (1187 – 1280). Второ фототипно издание. София: Академично издателство „Марин Дринов“, с. 582.
51. Законик Стефана Душана, цара српског, 1349 и 1354. На ново издао и објаснио С. Новаковић. Београд, 1898, с. 3.
52. Полевой, Л. Федоров, Г. (1973). Археология Румынии. Москва: Наука, с. 336. Образци на подобни гривни от възобновеното Българско царство вж. у Антонова, В. (1995). Шумен и Шуменската крепост. Шумен: Антос, обр. 110; Атанасов, Г. Добруджанското деспотство, с. 137, обр. 41, табл. VII, XII.
53. Полевой, Л. Федоров, Г. Археология, 338 – 339.
54. Антонова, В. Шумен, обр. 110; Атанасов, Г. Добруджанското деспотство, с. 137, обр. 41, табл. V X, XIII.
55. Popescu, M. M. (1970). Podoabe medievale in Țările Române. București: Meridiane, p. 44, fig. 7, p. 49; Полевой, Л. (1985). Раннефеодальная Молдавия. Кишинев: Штиинца, с. 79.
56. Стоян Прочелник се среща в молдовски грамоти, съставени в периода 28 юни 1401 – 31 март 1423 г. (DRH. A. Moldova. Vol. I. București, 1975, p. 19, № 13, p. 31, № 22, p. 40, № 28, p. 44, № 31, p. 46, № 32, p. 48, № 34, p. 67, № 47, p. 69, № 48, p. 78, № 53, p. 79, № 54).

57. Möhlenkamp, R. (1984). Contribuții la istoria orașului Iași în secolele XIV – XV. Anuarul institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol“, 21, p. 69; Павлов, П. (1994). Родът на Стоян Прочелник – стар български болярски род в Молдова през XIV – XV в.? БСПр, 3, с. 108.
58. Сесаумені. Strategicon. ГИБИ, 7, София: БАН, 1968, 16 – 17.
59. Möhlenkamp, R. Contribuții, 70 – 71.
60. Павлова, В. (2009). Към въпроса за средновековните прочелници от XIII – XIV век. Античная древность и средние века, 39, 327 – 347.
61. Crivenco, A. Ovcarov, V. (2012). Monede medievale bulgărești descoperite pe teritoriul dintre Prut și Nistru. Al XIII-lea simpozion de numismatică. Chișinău, 24.
62. Krivenkov, A. Ovtcharov, V. (2007). Bulgarian coins found on Kosteshty site in Moldova. Acta musei varnaensis. Terra Antiqua Balcanica et Mediterranea. Сборник в чест на А. Минчев, VIII/2, 229 – 234.
63. Crivenco, A. Ovcarov, V. Monede, 24-25. При Орловка са намерени и три сръбски монети, върху които е поставена контрамарка със знаците на добруджанския деспот Добротица (Ibidem, 24 – 25). Възможно е районът на Орловка да е контролиран от деспота, след като около 1362 г. той налага властта си над региона на дунавската делта. За това свидетелства големият брой сръбски монети, контрамаркирани с неговите знаци, намерени при Нуфър, Исакча, Никулицел и други селища в района на делтата (Атанасов, Г. Добруджанското деспотство, с. 288).
64. Laurent, V. (1946). Le metropolite de Vicina Macaire et la prise de la ville par les tartares. RHSEE, 23, 231 – 232; Гюзелев, В. Очерци, с. 28. Ако се доверим на сведенията на арабския пътешественик Ибн-Батута (1304 – 1377) и приемем, че отбелязаният от него в района на дунавската делта „хубав и укрепен“ град „Фаника“ е Вичина, преди да бъде подчинен от татарите, градът е бил византийско владение (Гюзелев, В. България и огромна област, с. 337).
65. Гюзелев, В. (1981). Самият Търновград ще разтръби победите. Средновековни поети за България. София: Народна култура, 141 – 143. Вж. също Павлов, П. Тютюнджиев, И. (1995). Българите и османското завоевание (края на XIII – средата на XV в.). Велико Търново: Слово, 32 – 34.
66. В грамота от 29 януари 1434 г. се споменава „село, където е Павел Българин“ (под с. Рошиори, общ. Бунеш – Авереш, окр. Васлуй) (DRH. A. Moldova. Vol. I. București, 1975, p. 176, № 124); за село „Блогари“ (общ. Икушеш, окр. Нямц) пише в грамота от 1 юли 1436 г. (Ibidem, p. 215, № 156); в грамота от 25 юни 1441 г. се отбелязва „Михул написа в Българи“ (дн. Шкея, общ. Александру Йон Куза, окр. Яш) (Ibidem, p. 301, № 215); в грамота от 15 юли 1448 г. е записано „селище Шкея“ на Ковурлуй (общ. Фиртанеш, окр. Галац) (Ibidem, p. 397, № 280); в друга грамота присъства с. Шкеяни (общ. Гривица, окр. Васлуй) (Ibidem, p. 227, № 163).

67. Бойчева, П. (1983). Молдовските хроники от XV – XVI в. за българи на Сирет. *Studia Balcanica*, 17, 42 – 44.
68. В молдовски грамоти се срещат огромен брой славянски имена, сред които Бежан, Блаж, Войко, Вълчя, Драган, Драгота, Драгшан, Иванко, Кръстя, Милко, Стойко, Храбър, Ганка, Добра, Драгна, Рада, Станка и т. н. (DRH. A. I и сл). Голяма част от тях имат южнославянски (вероятно български) произход и са засвидетелствани в България още през Средновековието. Във владетелските документи от Молдова присъстват много географски названия със славянски произход: Владимировци, Добреновци, Радимирово село, По(л)яна, Будинци, Побратов поток, Страхотин, Гърбовъци, Чрън поток, Берово, Бистрица, Скорцевци, Панковци, Митюковци и др. (Ibidem)
69. Тихомиров, М. Н. (1952). Список русских городов, дальних и ближних. Исторические записки, 40, 223–226.
70. Пак там, с. 223; Гюзелев, В. България е огромна област, с. 394.
71. „Списъкът“ е цитиран в редица изследвания като отглас от българското политическо присъствие в молдовските земи – Коледаров, П. Политическа география 2, с. 88; Павлов, П. Българското етническо и политическо присъствие, с. 73; Гюзелев, В. (1997). Българската диаспора и присъствие в Генуезката република през XIII – XV в. Родина, I – II, 76 – 77; Руссев, Н. Д. На грани, с. 72, 172 – 173.
72. Полное собрание русских летописей. Т. VII. Летопис по Воскресенскому списку. Санкт Петербург: Типография Эдуарда Праца, 1856, с. 240.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасов, Г. (1993). Отново за локализацията на средновековния град Вичина. *Исторически преглед*, 3.
- Гюзелев, В. (2012). *България е огромна област и многоброен народ. Земя на блажени. Средновековни географски съчинения за българските земи и българите (IV – XIV в.)*. София: Парадигма.
- Заимова, Р. (2000). *Арабски извори за българите*. София: Тангра Тан Нак Ра.
- Пашуто, В. Т. (1950). *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*. Москва: АН
- Дашкевич, Н. (1873). *Княжение Данила Галицкого по русским и иностранным известиям*. Киев: Университетская типография.
- Мохов, Н. А. (1978). *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ.
- Тизенгаузен, В. Г. (1884). *Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. Т. I. Извлечения из сочинений арабских*. Санкт Петербург: Типография Императорской Академии наук.

- Кръстев, К. (2011). *Българското царство при династията на Тертеревци (1280 – 1323)*. Пловдив: Фондация „Българско историческо наследство“.
- Кръстев, К. (2015). Покръстването на българите в арабските извори. – В: *България в европейската култура, наука, образование, религия. Ч. 1. Материали от четвъртата национална конференция по история, археология и културен туризъм „Пътуване към България“ – Шумен, 14 – 16.05. 2014 г.* Шумен.
- Кузев, А. (1987). Владял ли е цар Тодор Светослав Маврокастро. *ГСУ – Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“*, 1.
- Лазаров, И. Тютюнджиев, И. & Павлов, П. (1993). *Документи за политическата история на средновековна България (XII – XIV век)*. Велико Търново: АСТА.
- Павлов, П. (1996). Българското етническо и политическо присъствие в междуречието на Дунав и Днестър. – В: *Страници от историята на българите в Северното Причерноморие*. Велико Търново: ПИК.
- Иванов, Й. (1986). *Българите в Македония. Фототипно издание*. Под редакцията на проф. В. Божинов и проф. Й. Заимов. София: Наука и изкуство.
- Иванов, Й. (1970). *Български старини из Македония*. Под редакцията на проф. Б. Ангелов и проф. Д. Ангелов. Фототипно издание. София: Наука и изкуство.
- Павлов, П. (1994). Родът на Стоян Прочелник – стар български боярски род в Молдова през XIV – XV в.? *Българите в Северното Причерноморие*, 3.
- Параска, П. (1981). *Внешинеполитические условия образования Молдавского феодального государства*. Кишинев: Штиинца.
- Полевой, Л. (1979). *Очерки исторической географии Молдавии (XIII – XV вв.)*. Кишинев: Штиинца.
- Райков, Б. (1989). *Паусиевият ръкопис на „История славяноболгарская“ (1762)*. София: Наука и изкуство.
- Spinei, V. (1986). *Moldova in the 11-th – 14-th centuries*. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România.

REFERENCES

- Atanasov, G. (1993). Otnovo za lokalizatsiyata na srednovekovnia grad Vichina. *Istoricheski pregled*, 3.
- Gyuzelev, V. (2012). *Bulgaria e ogromna oblast i mnogobroen narod. Zemya na blazheni. Srednovekovni geografski sachenienia za balgarskite zemi i balgarite (IV – XIV v.)*. Sofia: Paradigma.
- Dashkevich, N. (1873). *Knyazhenie Daniila Galitskogo po russkim i inostrannym izvestiyam*. Kiev: Universitetskaya tipografia.

- Zaimova, R. (2000). *Arabski izvori za balgarite*. Sofia: Tangra Tan Nak Ra.
- Pashuto, V. T. (1950). *Ocherki po istorii Galitsko-Volnskoj Rusi*. Moskva: AN.
- Mohov, N. A. (1978). *Ocherki istorii formirovania moldavskogo naroda*. Kishinev: Kartya Moldovenyask.
- Tizengauzen, V. G. (1884). *Sbornik materialov, odnosyashtihysya k istorii Zolotoj Ordy. T. I. Izvlechenia iz sochineniy arabskih*. Sankt Peterburg: Tipografia Imperatorskoj Akademii nauk.
- Krastev, K. (2011). *Balgarskoto tsarstvo pri dinastiyata na Terterevtsi (1280 – 1323)*. Plovdiv: Fondatsia „Balgarsko istoricheskoto nasledstvo“.
- Krastev, K. (2015). Pokrastvaneto na balgarite v arabskite izvori. – V: *Bulgaria v evropeyskata kultura, nauka, obrazovanie, religia. Ch. 1. Materiali ot chetvartata natsionalna konferentsia po istoria, arheologia i kulturen turizam „Patuvane kam Bulgaria“ – Shumen, 14 – 16.05. 2014*. Shumen
- Kuzev, A. (1987). Vladyal li e tsar Todor Svetoslav Mavrokastro. *GSU – Nauchen tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvania „Ivan Duychev“*, 1.
- Lazarov, I., Tyutyundzhiev, I. & Pavlov, P. (1993). *Dokumenti za politicheskata istoria na srednovekovna Bulgaria (XII – XIV vek)*. Veliko Tarnovo: ASTA.
- Ivanov, Y. (1986). *Balgarite v Makedonia. Fototipno izdanie*. Pod redaktsiyata na prof. V. Bozhinov i prof. Y. Zaimov. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Ivanov, Y. (1970). *Balgarski starini iz Makedonia*. Pod redaktsiyata na prof. B. Angelov i prof. D. Angelov. Fototipno izdanie. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Pavlov, P. (1996). Balgarskoto etnichesko i politichesko prisastvie v mezhdurechieto na Dunav i Dnestar. – V: *Stranitsi ot istoriyata na balgarite v Severnoto Prichernomorie*. Veliko Tarnovo: PIK.
- Pavlov, P. (1994). Rodat na Stoyan Prochelnik – star balgarski bolyarski rod v Moldova prez XIV – XV v.? *BSPR*, 3.
- Paraska, P. (1981). *Vneshnepoliticheskie uslovia obrazovania Moldavskogo feodalnogo gosudarstva*. Kishinev: Shtiintsa.
- Raykov, B. (1989). *Paisieviyat rakopis na „Istoria slavyanobolgarskaya“ (1762)*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Polevoy, L. (1979). *Ocherki istoricheskoy geografii Moldavii (XIII–XV vv.)*. Kishinev: Shtiintsa.
- Papacostea, Ș. (1998). *Between the Crusade and the Mongol empire. The Romanians in the 13-th century*. Cluj-Napoca: Center for Transylvanian Studies.

THE POLITICAL PRESENCE OF THE RENEWED BULGARIAN KINGDOM IN MOLDOVA (XII - XIV CENTURY)

Abstract. The article examines a number of written sources (western treatises, letters, historical works, Arabic and Persian manuscripts, geographical and nautical maps), which testify about the political presence of the restored Bulgarian kingdom in part of the Dnipro-Carpatian region. Shown is how during different periods the local population was under the rule or in sphere of influence of the Hungarian kingdom, the Golden Horde and the Bulgarian kingdom. Some of the adornments found near Voinești, Oțeleni and Cotnari are originating from the area of South Danube and together with the monetary finds present an important evidence about the relations of today's Moldavian lands with the Bulgarian lands south of Danube.

Keywords: Bulgarian power; Moldova; Hungarian kingdom; Golden Horde; Cumans; Alans

✉ **Dr. Tervel Popov**

Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: komitnikola@abv.bg